

I. Чорнопіщук

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

Досліджено чинники, що визначають діяльність Державної прикордонної служби України у кризових ситуаціях воєнного характеру. Проаналізовано законодавчу й нормативно-правову базу, що регламентує діяльність органів і підрозділів Державної прикордонної служби України, а також чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, які впливають на її ефективність у таких умовах. Особливу увагу акцентовано на застосуванні прикордонного загону як основної оперативно-службової ланки Державної прикордонної служби України.

Окремо вивчено досвід застосування органів і підрозділів під час відсічі збройної агресії російської федерації проти України з 2014 р. і дотепер. Проаналізовано наслідки збройної агресії, досліджено застосування органів і підрозділів Державної прикордонної служби України у складі сил оборони України. Узагальнено чинники, які визначають діяльність Державної прикордонної служби України під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру.

Висвітлено роль і місце органів та підрозділів охорони державного кордону під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру.

Ключові слова: *прикордонний загін, кризові ситуації воєнного характеру, оперативно-службова діяльність, службово-бойова діяльність, сили оборони, аналіз чинників, бойові спроможності, збройний конфлікт, збройна агресія, збройна провокація, розвідувально-диверсійна діяльність.*

Постановка проблеми. Невід'ємною функцією кожної держави є забезпечення національної безпеки, яка гарантуватиме сприятливі умови для життя і продуктивної діяльності громадян, державних інститутів, захищатиме життєво важливі інтереси людини, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Застосування сил і засобів Державної прикордонної служби України (ДПСУ) в умовах правового режиму воєнного стану зумовлюється впливом багатьох суб'єктивних та об'єктивних чинників. Тому визначення їх сукупності та аналіз сприятимуть виконанню завдань під час застосування органів і підрозділів ДПСУ у кризових ситуаціях воєнного характеру.

Від 24 лютого 2022 р. триває повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України. Російські окупаційні війська, не досягнувши на початку вторгнення заявлених кремлем цілей, на цей час зосереджують свої основні зусилля на Сході та Півдні нашої держави.

Результати аналізу загальної обстановки, що складається в районі ведення бойових дій, свідчать про зростання ролі й місця Державної прикордонної служби України, органи й підрозділи якої у складі сил оборони виконують бойові та спеціальні завдання, пов'язані з обороною України в умовах різноманітних чинників, що впливають на ефективність їх застосування.

Від початку проведення антитерористичної операції (потім і операції об'єднаних сил – ООС) у квітні 2014 р. на Сході нашої держави в межах Донецької та Луганської областей перед органами й підрозділами ДПСУ постали не притаманні їм у мирний час завдання. Для ефективнішого застосування наявних сил і засобів в охороні державного кордону у структурі прикордонної служби створювалися нові підрозділи, на які покладалися завдання не лише з охорони державного кордону, а й із його захисту.

Під час здійснення оперативно-службової діяльності органами й підрозділами ДПСУ в зоні проведення ООС у складі сил безпеки й оборони, а з початком повномасштабної агресії російської федерації проти України – у складі сил оборони України, актуальними стають чинники, що безпосередньо впливають на діяльність органів і підрозділів у процесі виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру.

На виконання органами й підрозділами ДПСУ визначених завдань у складі сил оборони впливає низка чинників, які умовно поділяються на основні і другорядні.

Задля ефективного виконання ДПСУ своїх завдань в умовах правового режиму воєнного стану слід ураховувати вплив усіх чинників. Держава повинна вдосконалювати нормативно-правову базу, а також забезпечувати ДПСУ необхідними ресурсами задля постійного підвищення рівня боєздатності прикордонної служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу чинників, що впливають на порядок застосування органів і підрозділів ДПСУ в умовах правового режиму воєнного стану досліджувались у працях таких науковців, як В. Залож, Ю. Івашков, О. Глуздань, А. Мальцев, А. Мисик, А. Горбатюк, А. Братко, Р. Мозговий, О. Шмаков [1–9] та ін. Розглядалися чинники, що зумовлювали застосування сил і засобів ДПСУ в мирний час, під час загострення військово-політичної обстановки на державному кордоні, під час проведення антитерористичної операції, ООС, в умовах гібридної війни, під час проведення стабілізаційних дій і в особливий період.

Проте низка актуальних і практично значущих проблем у цій сфері залишаються поза увагою науковців і потребують подальшого дослідження, зокрема встановлення й аналізу чинників, які визначатимуть порядок виконання завдань ДПСУ у кризових ситуаціях воєнного характеру.

Брак досліджень цього аспекту значно знижує ефективність застосування сил і засобів ДПСУ під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру. Зазначене зумовлює необхідність і актуальність цієї статті.

Метою статті є дослідження сукупності чинників, що визначають діяльність ДПСУ у кризових ситуаціях воєнного характеру, а також аналіз досвіду застосування сил і засобів ДПСУ під час відсічі збройної агресії російської федерації проти України з 2014 р.

Виклад основного матеріалу. Діяльність Державної прикордонної служби України у кризових ситуаціях воєнного характеру має важливе значення для забезпечення національної безпеки України. У таких умовах на ДПСУ покладаються завдання щодо:

– недопущення проникнення на територію України диверсійно-розвідувальних груп, збройних формувань противника, незаконних збройних формувань, зброї, боєприпасів, вибухівки, інших небезпечних предметів;

– охорони й захисту державного кордону України;

– виконання органами й підрозділами ДПСУ бойових завдань у складі сил оборони України;

– забезпечення правового режиму воєнного стану на державному кордоні України;

– виконання інших завдань, визначених законодавством України.

Державна прикордонна служба України являє собою правоохоронний орган спеціального призначення. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» органи охорони державного кордону безпосередньо виконують поставлені перед ДПСУ завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України. Прикордонний загін визначено основною оперативно-службовою ланкою ДПСУ, на яку покладаються охорона певної ділянки державного кордону самостійно чи у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону та Морською охороною, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів [10].

Прикордонний загін призначається для охорони визначеної ділянки державного кордону, а також здійснення інших повноважень, передбачених законодавством України.

Мобільний прикордонний загін є різновидом прикордонного загону. Він виконує спеціальні завдання з охорони та захисту державного кордону, бере участь у спеціальних операціях, проводить інші спеціальні дії та заходи в межах компетенції Державної прикордонної служби України.

У кризових ситуаціях воєнного характеру на прикордонні загоони (мобільні прикордонні загоони) покладаються такі завдання:

– припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;

– припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні України, у тому числі шляхом безпосереднього ведення бойових дій, у взаємодії зі Збройними Силами України, іншими утвореними згідно з законами України військовими формуваннями, відповідними правоохоронними органами;

– участь у ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройної агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій у взаємодії зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями;

– участь у заходах із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, протимінної діяльності, а також у заходах із відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаного державного кордону України;

– участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану [11].

Аналіз діяльності прикордонних загонів і завдань, покладених на них в умовах кризових ситуацій воєнного характеру, показав, що чинники, які впливатимуть на це, умовно поділяються на основні і другорядні.

Основними є чинники, вплив яких критичний на діяльність органів і підрозділів ДПСУ під час виконання ними завдань. Вони так само поділяються на зовнішні і внутрішні чинники.

До зовнішніх чинників належать такі:

- збройна агресія російської федерації проти України;
- діяльність диверсійно-розвідувальних груп;
- збройні провокації на державному кордоні;
- контрабанда;
- незаконне переміщення осіб і товарів через державний кордон.

Внутрішніми чинниками є:

- рівень бойової та мобілізаційної готовності ДПСУ;
- наявність сучасного озброєння та військової техніки;
- наявність сучасних технічних засобів охорони кордону;
- морально-психологічний стан особового складу;
- підтримка з боку місцевого населення;
- нормативно-правова база.

Проаналізуємо детальніше вплив основних чинників на діяльність ДПСУ у кризових ситуаціях воєнного характеру.

Вплив зовнішніх чинників на оперативно-службову діяльність такий.

1. Збройна агресія російської федерації проти України є одним із найважливіших чинників, котрий суттєво впливає на діяльність ДПСУ. Вона змушена посилювати охорону державного кордону на Сході України, де йдуть бойові дії, що становить значні ризики для життя та здоров'я особового складу ДПСУ. Зростає кількість диверсійно-розвідувальних груп, які намагаються проникнути на територію України. Підвищуються рівень і масштаби збройних провокацій на державному кордоні. Збільшуються обсяги контрабанди зброї, боєприпасів, вибухівки та інших товарів.

2. Діяльність диверсійно-розвідувальних груп становить серйозну загрозу для безпеки державного кордону України. Вони можуть завдавати шкоди прикордонній інфраструктурі, спричиняти загибель чи поранення прикордонників і мирних жителів, дестабілізувати ситуацію на кордоні. ДПСУ необхідно постійно вдосконалювати методи боротьби з диверсійно-розвідувальними групами.

3. Контрабанда – одна з найпоширеніших проблем на державному кордоні України. Через кордон контрабандою переміщуються зброя, боєприпаси, вибухівка, наркотики, сигарети, алкоголь та інші товари. Органам і підрозділам ДПСУ потрібно постійно посилювати контроль за переміщенням товарів через кордон.

4. Незаконне переміщення осіб через державний кордон. На державному кордоні України спостерігається значне зростання незаконного переміщення осіб, що небезпечно поширенням тероризму, організованої злочинності, інфекційних захворювань. Тож органам і підрозділам ДПСУ необхідно посилювати контроль за переміщенням осіб через кордон.

На оперативно-службову діяльність впливають також і внутрішні чинники.

1. Рівень бойової та мобілізаційної готовності ДПСУ: органи й підрозділи ДПСУ повинні бути в постійній готовності до відбиття атак противника та виконання інших завдань в умовах воєнного стану. Особовий склад ДПСУ мусить володіти необхідною бойовою підготовкою і забезпечуватись озброєнням та військовою технікою. ДПСУ повинна мати чіткий план дій на випадок кризових ситуацій воєнного характеру на державному кордоні.

2. Наявність новітнього озброєння, сучасних технічних засобів охорони державного кордону (системи спостереження, зв'язку, нічного бачення, розвідки тощо) дає змогу органам і підрозділам ДПСУ ефективніше охороняти державний кордон. ДПСУ необхідно постійно оновлювати парк новітніх зразків озброєння та військової техніки.

3. Морально-психологічний стан особового складу ДПСУ відіграє важливу роль у виконанні завдань в умовах кризових ситуацій воєнного характеру. В органах і підрозділах слід постійно проводити роботу із психологічної підготовки особового складу до ведення бойових дій. Важливо забезпечувати прикордонникам належні умови служби й побуту.

4. Підтримка з боку місцевого населення значно сприяє ДПСУ у виконанні бойових і спеціальних завдань. Місцеві жителі можуть надавати інформацію про підозрілу активність на кордоні, допомагати в пошуку диверсантів, контрабандистів, інших порушників кордону. Відповідні органи й посадові особи прикордонних загонів повинні налагодити співпрацю з місцевими органами влади та громадськими організаціями.

5. Нормативно-правова база має чітко визначати повноваження ДПСУ у кризових ситуаціях воєнного характеру, забезпечувати ДПСУ всіма необхідними інструментами для ефективного

виконання своїх завдань. Важливо своєчасно оновлювати законодавчу й нормативно-правову базу, аби вона відповідала сучасним загрозам на державному кордоні. Нормативно-правова база має бути простою та зрозумілою для застосування на практиці.

6. Рівень фінансування ДПСУ має відповідати необхідним вимогам для виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру.

Усі розглянуті чинники взаємопов'язані та впливають один на одного. Наприклад, високий рівень бойової готовності особового складу ДПСУ (внутрішній чинник) дає змогу ефективніше протидіяти збройній агресії російської федерації проти України (зовнішній чинник). Наявність сучасних зразків озброєння, військової техніки, засобів зв'язку та телекомунікації (внутрішній чинник) допомагає органам і підрозділам ефективніше використовувати підтримку місцевого населення (зовнішній чинник) для отримання інформації про підозрілу активність на державному кордоні.

Крім основних чинників, що впливають на діяльність Державної прикордонної служби під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру, існує низка другорядних, які також суттєво впливають на ефективність застосування сил і засобів прикордонного відомства. Зазвичай вони мають менший вплив на діяльність ДПСУ, але в певних ситуаціях відіграють важливу роль. До другорядних слід віднести такі чинники.

1. Природно-кліматичні умови: складність рельєфу; погодні умови; наявність природних перешкод тощо.

2. Інформаційна забезпеченість: доступ до актуальної інформації про ситуацію на державному кордоні; діяльність противника в районі проведення бойових дій; плани диверсійно-розвідувальних груп тощо.

3. Морально-психологічний стан особового складу: стійкість до стресових ситуацій; мотивація; рівень підтримки з боку сім'ї та близьких тощо.

4. Технічні можливості: наявність і стан сучасних технічних засобів охорони кордону; наявність і стан засобів спостереження; наявність і стан засобів зв'язку; наявність і стан сучасних зразків захисту особового складу, озброєння та техніки; наявність і стан фортифікаційних споруд у районі конфлікту (бойових дій) тощо.

Вплив другорядних чинників на діяльність органів і підрозділів може виявлятися по-різному. Природно-кліматичні умови ускладнюють патрулювання кордону, ведення спостереження, використання технічних засобів. Недостатня інформаційна забезпеченість призводить до прийняття помилкових рішень, втрати контролю над ситуацією. Низький морально-психологічний стан особового складу негативно позначається на його боєздатності, готовності до виконання завдань. Недостатнє технічне оснащення обмежує можливості ДПСУ щодо протидії загрозам на державному кордоні.

Урахування другорядних чинників під час планування і виконання завдань дасть змогу ДПСУ підвищити ефективність своєї діяльності в умовах воєнного стану, зменшити ризики для особового складу та гнучкіше реагувати на зміни обстановки на державному кордоні.

Важливо пам'ятати, що другорядні чинники можуть мати значний вплив на виконання завдань органами й підрозділами ДПСУ у кризових ситуаціях воєнного характеру, тому під час планування й виконання завдань їх не можна ігнорувати.

Для визначення сукупності чинників, оцінювання впливу груп чинників і чинників усередині цих груп на діяльність ДПСУ під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру використовувався метод експертного оцінювання (метод номінальної групи). Було залучено 10 експертів – фахівців у галузі оперативно-стратегічного рівня Адміністрації ДПСУ і науково-педагогічного складу кафедри національної безпеки і управління Національної академії Державної прикордонної служби України. Результати наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Сукупність чинників, що впливають на діяльність органів і підрозділів Державної прикордонної служби під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру

Групи чинників	Номер і найменування групи чинників	Номер і найменування чинника групи
1	2	3
Основні чинники	<i>Зовнішні чинники</i>	
	1. Збройна агресія російської федерації проти України	1.1. Загрози національній безпеці на державному кордоні. 1.2. Мета воєнного конфлікту. 1.3. Форма ведення бойових дій. 1.4. Кількісний склад противника, його можливості. 1.5. Можливі способи дій противника.

Продовження табл.1

	<p>2. Діяльність диверсійно-розвідувальних груп</p>	<p>2.1. Виведення з ладу військових об'єктів. 2.2. Дезорганізація роботи транспорту та зв'язку. 2.3. Поширення паніки серед військ і мирного населення. 2.4. Збирання розвіданих про пересування, дислокацію, озброєння і кількість, його військово-економічний потенціал, промислові об'єкти військового значення, транспортні комунікації та комунікації зв'язку. 2.5. Склад і озброєння диверсійно-розвідувальних груп</p>
	<p>3. Збройні провокації на державному кордоні</p>	<p>3.1. Мета збройної провокації. 3.2. Кількість залучених озброєних учасників провокації 3.3. Масштаб збройної провокації. 3.4. Можливі наслідки провокації</p>
	<p>4. Рейдові дії противника</p>	<p>4.1. Мета рейдових дій. 4.2. Глибина рейдових дій. 4.3. Диверсії проти керівної ланки. 4.4. Протидія каналам логістики. 4.5. Виконання розвідувальних завдань</p>
	<p>5. Контрабанда</p>	<p>5.1. Географічне положення держави. 5.2. Стан економіки держави. 5.3. Стан транспортної мережі. 5.4. Стан розвитку законодавства. 5.5. Характеристика сусідніх держав</p>
	<p>6. Незаконне переміщення осіб і товарів через державний кордон</p>	<p>6.1. Географічне положення держави. 6.2. Категорія осіб, що переміщуються через кордон. 6.3. Класифікація товарів, які переміщуються (зброя, боєприпаси, засоби терору). 6.4. Масштаби незаконного переміщення 6.5. Вплив на безпекову складову охорони кордону</p>
	<i>Внутрішні чинники</i>	
	<p>7. Рівень бойової та мобілізаційної готовності ДПСУ</p>	<p>7.1. Організаційно-штатна структура. 7.2. Стан укомплектованості особовим складом. 7.3. Стан укомплектованості органів управління ДПСУ. 7.4. Мобілізаційні можливості щодо доукомплектування. 7.5. Порядок доукомплектування органів (підрозділів). 7.6. Рівень оперативної підготовки органів управління</p>
	<p>8. Наявність новітнього озброєння, сучасних технічних засобів охорони державного кордону</p>	<p>8.1. Стан укомплектованості озброєнням і військовою технікою. 8.2. Можливості держави щодо розроблення і виробництва нових видів озброєння і техніки. 8.3. Можливості щодо закупівлі іноземних зразків. 8.4. Спроможність озброєння і техніки протидіяти сучасним загрозам</p>
	<p>9. Морально-психологічний стан особового складу</p>	<p>9.1. Морально-психологічний стан особового складу. 9.2. Рівень підготовки особового складу. 9.3. Рівень мотивації. 9.4. Стан побуту та умови виконання завдань. 9.5. Кількість незворотних і санітарних втрат</p>

Закінчення табл.1

	10. Підтримка з боку місцевого населення	10.1. Національно-етнічний склад населення прикордоння (району воєнного конфлікту). 10.2. Релігійно-конфесійний склад населення прикордоння (району воєнного конфлікту). 10.3. Рівень підтримки населення прикордоння (району воєнного конфлікту). 10.4. Стан економічного розвитку прикордоння (району конфлікту)
	11. Нормативно-правова база	11.1. Законодавчі акти щодо діяльності ДПСУ. 11.2. Функції, завдання ДПСУ. 11.3. Законодавча база щодо розвитку ДПСУ. 11.4. Законодавча база щодо взаємодії ДПСУ з іншими суб'єктами сил оборони
Другорядні чинники	12. Рівень фінансування ДПСУ	12.1. Стан і розвиток економіки країни. 12.2. Відповідність видатків державного бюджету потребам ДПСУ. 12.3. Можливість коригування видатків бюджету для ДПСУ. 12.4. Стан і стабільність грошового забезпечення ДПСУ. 12.5. Наявність фінансування на потреби оновлення зброї та військової техніки
	13. Природно-кліматичні умови	13.1. Пора року. 13.2. Складність рельєфу. 13.3. Погодні умови. 13.4. Наявність природних перешкод. 13.5. Час розгортання з'єднань, частин у районі конфлікту (бойових дій)
	14. Інформаційна забезпеченість	14.1. Доступ до актуальної інформації про ситуацію на державному кордоні. 14.2. Діяльність противника у районі ведення бойових дій. 14.3. Знання планів диверсійно-розвідувальних груп. 14.4. Отримання актуальної інформації про перебіг бойових дій
	15. Людський чинник	15.1 Рівень підготовки особового складу. 15.2. Національно-етнічний склад особового складу. 15.3. Релігійно-конфесійний склад органів (підрозділів). 15.4. Рівень підтримки населення прикордоння (району воєнного конфлікту)
	16. Технічні можливості	16.1. Наявність і стан сучасних технічних засобів охорони кордону. 16.2. Наявність і стан засобів спостереження. 16.3. Наявність і стан засобів зв'язку. 16.4. Наявність і стан сучасних зразків захисту особового складу, озброєння й техніки. 16.5. Наявність і стан фортифікаційних споруд у районі конфлікту (бойових дій)

Ранжування чинників (визначення значущості їх впливу) здійснювалось у два етапи. На першому етапі проводилося ранжування груп чинників, на другому – чинників усередині груп, визначався також узагальнений ранг групи чинників. Результати наведено в табл. 2.

Таблиця 2 – Результати ранжування чинників, що впливають на діяльність ДПСУ під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру

Номер і найменування групи чинників	Номер і найменування чинника групи	Ранг чинника	Загальний ранг групи
1	2	3	4
<i>Основні чинники</i>			
1. Збройна агресія російської федерації проти України	1.1. Загрози національній безпеці на державному кордоні	0,24	0,14
	1.2. Мета воєнного конфлікту	0,23	
	1.3. Форма ведення бойових дій	0,18	
	1.4. Кількісний склад противника, його можливості	0,20	
	1.5. Можливі способи дій противника	0,15	
2. Діяльність диверсійно-розвідувальних груп	2.1. Виведення з ладу військових об'єктів	0,26	0,12
	2.2. Дезорганізація роботи транспорту та зв'язку	0,24	
	2.3. Поширення паніки серед військ і мирного населення	0,20	
	2.4. Збирання розвідданих про пересування, дислокацію, озброєння і кількість противника, його військово-економічний потенціал, промислові об'єкти військового значення, транспортні комунікації та комунікації зв'язку	0,16	
	2.5. Склад та озброєння диверсійно-розвідувальних груп	0,14	
3. Збройні провокації на державному кордоні	3.1. Мета збройної провокації	0,20	0,09
	3.2. Кількість залучених озброєних учасників провокації	0,26	
	3.3. Масштаб збройної провокації	0,28	
	3.4. Можливі наслідки провокації	0,26	
4. Рейдові дії противника	4.1. Мета рейдових дій	0,16	0,08
	4.2. Глибина рейдових дій	0,24	
	4.3. Диверсії проти керівної ланки	0,20	
	4.4. Протидія каналам логістики	0,22	
	4.5. Виконання розвідувальних завдань	0,18	
5. Контрабанда	5.1. Географічне положення держави	0,25	0,02
	5.2. Стан економіки держави	0,28	
	5.3. Стан транспортної мережі	0,18	
	5.4. Стан розвитку законодавства	0,20	
	5.5. Характеристика сусідніх держав	0,09	
6. Незаконне переміщення осіб і товарів через державний кордон	6.1. Географічне положення держави	0,25	0,01
	6.2. Категорія осіб, що переміщуються через кордон	0,12	
	6.3. Класифікація товарів, які переміщуються (зброя, боеприпаси, засоби терору)	0,24	
	6.4. Масштаби незаконного переміщення	0,18	
	6.5. Вплив на безпекову складову охорони кордону	0,21	
7. Рівень бойової та мобілізаційної готовності ДПСУ	7.1. Організаційно-штатна структура	0,26	0,11
	7.2. Стан укомплектованості особовим складом	0,18	
	7.3. Стан укомплектованості органів управління ДПСУ	0,20	
	7.4. Мобілізаційні можливості щодо доукомплектування	0,14	
	7.5. Порядок доукомплектування органів (підрозділів)	0,06	
	7.6. Рівень оперативної підготовки органів управління	0,16	
8. Наявність новітнього озброєння, сучасних технічних засобів охорони державного кордону	8.1. Стан укомплектованості озброєнням і військовою технікою	0,38	0,09
	8.2. Можливості держави щодо розроблення і виробництва нових видів озброєння й техніки	0,26	
	8.3. Можливості щодо закупівлі іноземних зразків	0,12	
	8.4. Спроможність озброєння і техніки протидіяти сучасним загрозам	0,24	
9. Морально-психологічний стан особового складу	9.1. Морально-психологічний стан особового складу	0,26	0,08
	9.2. Рівень підготовки особового складу	0,30	
	9.3. Рівень мотивації	0,14	
	9.4. Стан побуту та умови виконання завдань	0,08	
	9.5. Кількість незворотних і санітарних втрат	0,22	

Номер і найменування групи чинників	Номер і найменування чинника групи	Ранг чинника	Загальний ранг групи
1	2	3	4
<i>Основні чинники</i>			
1. Збройна агресія російської федерації проти України	1.1. Загрози національній безпеці на державному кордоні	0,24	0,14
	1.2. Мета воєнного конфлікту	0,23	
	1.3. Форма ведення бойових дій	0,18	
	1.4. Кількісний склад противника, його можливості	0,20	
	1.5. Можливі способи дій противника	0,15	
2. Діяльність диверсійно-розвідувальних груп	2.1. Виведення з ладу військових об'єктів	0,26	0,12
	2.2. Дезорганізація роботи транспорту та зв'язку	0,24	
	2.3. Поширення паніки серед військ і мирного населення	0,20	
	2.4. Збирання розвідданих про пересування, дислокацію, озброєння і кількість противника, його військово-економічний потенціал, промислові об'єкти військового значення, транспортні комунікації та комунікації зв'язку	0,16	
	2.5. Склад та озброєння диверсійно-розвідувальних груп	0,14	
3. Збройні провокації на державному кордоні	3.1. Мета збройної провокації	0,20	0,09
	3.2. Кількість залучених озброєних учасників провокації	0,26	
	3.3. Масштаб збройної провокації	0,28	
	3.4. Можливі наслідки провокації	0,26	
4. Рейдові дії противника	4.1. Мета рейдових дій	0,16	0,08
	4.2. Глибина рейдових дій	0,24	
	4.3. Диверсії проти керівної ланки	0,20	
	4.4. Протидія каналам логістики	0,22	
	4.5. Виконання розвідувальних завдань	0,18	
5. Контрабанда	5.1. Географічне положення держави	0,25	0,02
	5.2. Стан економіки держави	0,28	
	5.3. Стан транспортної мережі	0,18	
	5.4. Стан розвитку законодавства	0,20	
	5.5. Характеристика сусідніх держав	0,09	
10. Підтримка з боку місцевого населення	10.1. Національно-етнічний склад населення прикордоння (району воєнного конфлікту)	0,22	0,03
	10.2. Релігійно-конфесійний склад населення прикордоння (району воєнного конфлікту)	0,16	
	10.3. Рівень підтримки населення прикордоння (району воєнного конфлікту)	0,28	
	10.4. Стан економічного розвитку прикордоння (району конфлікту)	0,34	
11. Нормативно-правова база	11.1. Законодавчі акти щодо діяльності ДПСУ	0,32	0,06
	11.2. Функції, завдання ДПСУ	0,36	
	11.3. Законодавча база щодо розвитку ДПСУ	0,09	
	11.4. Законодавча база щодо взаємодії ДПСУ з іншими суб'єктами сил оборони	0,23	
12. Рівень фінансування ДПСУ	12.1. Стан і розвиток економіки країни	0,24	0,10
	12.2. Відповідність видатків державного бюджету потребам ДПСУ	0,20	
	12.3. Можливість коригування видатків бюджету для ДПСУ	0,16	
	12.4. Стан і стабільність грошового забезпечення ДПСУ	0,22	
	12.5. Наявність фінансування на потреби оновлення зброї та військової техніки	0,18	
<i>Другорядні чинники</i>			
13. Природно-кліматичні умови	13.1. Пора року	0,20	0,02
	13.2. Складність рельєфу	0,16	
	13.3. Погодні умови	0,12	
	13.4. Наявність природних перешкод	0,14	
	13.5. Час розгортання з'єднань, частин у районі конфлікту (бойових дій)	0,38	
14. Інформаційна забезпеченість	14.1. Доступ до актуальної інформації про ситуацію на державному кордоні	0,26	0,03

Номер і найменування групи чинників	Номер і найменування чинника групи	Ранг чинника	Загальний ранг групи		
1	2	3	4		
<i>Основні чинники</i>					
1. Збройна агресія російської федерації проти України	1.1. Загрози національній безпеці на державному кордоні	0,24	0,14		
	1.2. Мета воєнного конфлікту	0,23			
	1.3. Форма ведення бойових дій	0,18			
	1.4. Кількісний склад противника, його можливості	0,20			
	1.5. Можливі способи дій противника	0,15			
2. Діяльність диверсійно-розвідувальних груп	2.1. Виведення з ладу військових об'єктів	0,26	0,12		
	2.2. Дезорганізація роботи транспорту та зв'язку	0,24			
	2.3. Поширення паніки серед військ і мирного населення	0,20			
	2.4. Збирання розвідданих про пересування, дислокацію, озброєння і кількість противника, його військово-економічний потенціал, промислові об'єкти військового значення, транспортні комунікації та комунікації зв'язку	0,16			
	2.5. Склад та озброєння диверсійно-розвідувальних груп	0,14			
3. Збройні провокації на державному кордоні	3.1. Мета збройної провокації	0,20	0,09		
	3.2. Кількість залучених озброєних учасників провокації	0,26			
	3.3. Масштаб збройної провокації	0,28			
	3.4. Можливі наслідки провокації	0,26			
4. Рейдові дії противника	4.1. Мета рейдових дій	0,16	0,08		
	4.2. Глибина рейдових дій	0,24			
	4.3. Диверсії проти керівної ланки	0,20			
	4.4. Протидія каналам логістики	0,22			
	4.5. Виконання розвідувальних завдань	0,18			
5. Контрабанда	5.1. Географічне положення держави	0,25	0,02		
	5.2. Стан економіки держави	0,28			
	5.3. Стан транспортної мережі	0,18			
	5.4. Стан розвитку законодавства	0,20			
	5.5. Характеристика сусідніх держав	0,09			
	14.2. Діяльність противника в районі ведення бойових дій	0,28			
	14.3. Знання планів диверсійно-розвідувальних груп	0,32			
	14.4. Отримання актуальної інформації про перебіг бойових дій	0,14			
	15. Людський чинник	15.1 Рівень підготовки особового складу		0,30	0,04
		15.2. Національно-етнічний склад особового складу		0,12	
15.3. Релігійно-конфесійний склад органів (підрозділів)		0,16			
15.4. Рівень підтримки населення прикордоння (району воєнного конфлікту)		0,42			
16. Технічні можливості	16.1. Наявність і стан сучасних технічних засобів охорони кордону	0,22	0,07		
	16.2. Наявність і стан засобів спостереження	0,14			
	16.3. Наявність і стан засобів зв'язку	0,18			
	16.4. Наявність і стан сучасних зразків захисту особового складу, озброєння і техніки	0,26			
	16.5. Наявність і стан фортифікаційних споруд у районі конфлікту (бойових дій)	0,20			

З огляду на результати експертного оцінювання (див. рис. 1) найбільший вплив на діяльність ДПСУ під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру мають групи: 1 (збройна агресія російської федерації проти України); 2 (діяльність диверсійно-розвідувальних груп); 3 (збройні провокації на державному кордоні); 4 (рейдові дії противника); 7 (рівень бойової та мобілізаційної готовності ДПСУ); 12 (рівень фінансування ДПСУ). Менше впливають групи: 5 (контрабанда); 6 (незаконне переміщення осіб і товарів через державний кордон); 10 (підтримка з боку місцевого населення); 13 (природно-кліматичні умови); 14 (інформаційна забезпеченість).

Щодо класифікації кризових ситуацій воєнного характеру, котрі виникають в умовах правового режиму воєнного стану, то саме чинники групи 1 мають найбільший вплив на оперативну-службову діяльність ДПСУ під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру.

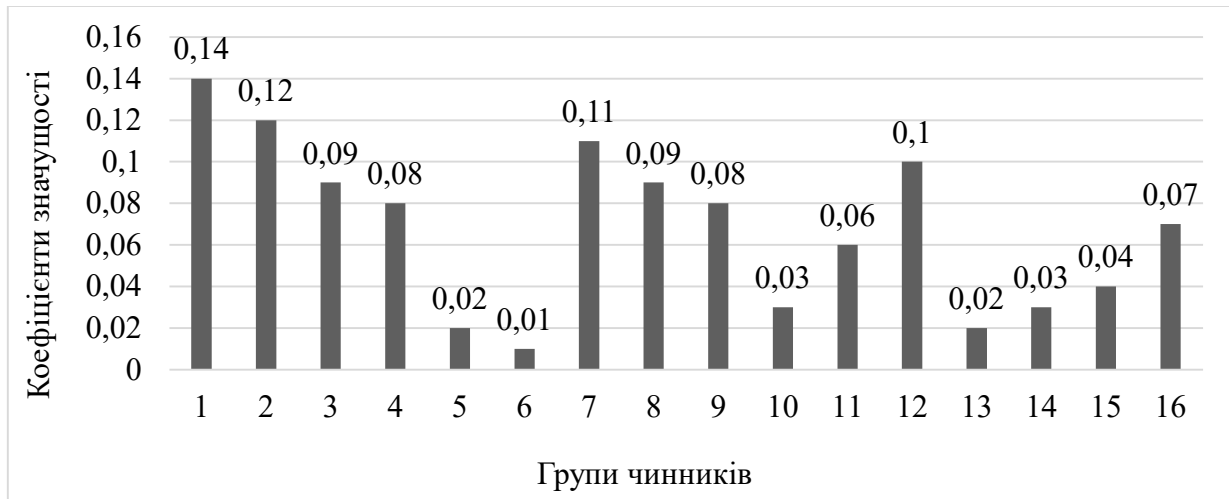

Рисунок 1 – Результати експертного оцінювання коефіцієнтів значущості впливу груп чинників на діяльність ДПСУ під час виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру

За результатами досліджень коефіцієнт конкордації перебував у межах 0,72–0,84, що підтверджує вірогідність експертного оцінювання.

Однак же, аби ДПСУ могла ефективно виконувати свої завдання в умовах воєнного стану, необхідно враховувати вплив усіх чинників. Держава повинна вдосконалювати нормативно-правову базу, а також забезпечувати ДПСУ необхідними ресурсами задля постійного підвищення рівня боєздатності прикордонної служби.

Слід наголосити, що з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України прикордонні загони ДПСУ та їх підрозділи виконують покладені на них завдання в умовах кризових ситуацій воєнного характеру.

Кризова ситуація воєнного характеру являє собою граничне загострення воєнно-політичної обстановки, за якої вичерпуються можливості врегулювання спірних питань мирними засобами і постає реальна загроза застосування воєнної сили.

Отже, кризовими ситуаціями воєнного характеру є такі:

- провокації противника на державному кордоні, як звичайні, так і збройні провокації;
- підризна діяльність розвідувально-диверсійних груп противника у прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах;
- збройне вторгнення незаконних збройних формувань або підрозділів збройних сил суміжної держави на територію України;
- рейдові дії противника на територію України;
- повномасштабна збройна агресія суміжної держави проти України [12].

Проаналізувавши досвід службової діяльності ДПСУ під час відсічі збройної агресії російської федерації проти України з 2014 р., констатуємо:

- 1) ДПСУ довелося швидко адаптувати свою службову діяльність до умов виконання завдань у кризових ситуаціях воєнного характеру;
- 2) у стислі терміни здійснено заходи з посилення охорони державного кордону на Сході, Півдні та Півночі України;
- 3) міжнародне співробітництво відіграло важливу роль у посиленні обороноздатності державного кордону України;
- 4) особовий склад ДПСУ продемонстрував високий рівень бойової готовності та професіоналізму.

Висновки

Державна прикордонна служба України відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки України, особливо у кризових ситуаціях воєнного характеру. Ефективність її діяльності зумовлюється низкою чинників, зокрема нормативно-правова база, чинники зовнішнього та внутрішнього середовища. Проте, як показало дослідження, найбільше впливають на діяльність ДПСУ основні чинники, що входять до складу групи кризових ситуацій воєнного характеру,

Досвід роботи ДПСУ під час відбиття збройної агресії російської федерації проти України з 2014 р. підтверджує здатність служби адаптуватися до нових реалій і виконувати поставлені завдання.

Перспективами подальших досліджень вбачається розроблення науково-методичного апарату для обґрунтування моделей дій прикордонних загонів Державної прикордонної служби України під час виконання завдань в умовах кризових ситуацій воєнного характеру, а також рекомендацій щодо застосування сил і засобів прикордонних загонів та їх підрозділів.

Перелік джерел посилання

1. Івашков Ю., Залож В. Аналіз факторів, які визначають порядок функціонування Державної прикордонної служби України в умовах особливого періоду. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних сил*. Харків : ХНУПС, 2017. № 1 (50). С. 42–47.

2. Івашков Ю., Глуздань О. Аналіз досвіду органів та підрозділів Державної прикордонної служби України під час проведення антитерористичної операції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2016. № 4 (70). С. 41–49.

3. Мальцев А., Сімчук П., Залож В. Аналіз бойового досвіду застосування сил і засобів органів охорони державного кордону у складі сил оборони під час відбиття збройної агресії: проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2023. № 1 (90). С. 62–71.

4. Горбатюк А. Аналіз моделей способів та прийомів виконання завдань підрозділами Державної прикордонної служби України під час участі у стабілізаційних діях. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2017. № 2 (72). С. 34–43.

5. Мисик А., Горбатюк А. Участь підрозділів Державної прикордонної служби України у стабілізаційних діях. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2016. № 3 (69). С. 6–20.

6. Братко А., Мисик А. Роль Державної прикордонної служби України в системі воєнної безпеки в умовах гібридної війни. *Честь і закон*. 2021. № 1 (76). С. 5–10.

7. Мисик А. Методика планування прикордонних операцій під час участі формувань Державної прикордонної служби України у територіальній обороні. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2017. № 3 (73). С. 106–115.

8. Івашков Ю., Глуздань О. Аналіз досвіду діяльності органів та підрозділів Державної прикордонної служби України під час проведення антитерористичної операції на сході України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2017. № 3 (73). С. 41–48.

9. Шмаков О. Сили охорони правопорядку в службово-бойовій діяльності силових структур. *Честь і закон*. 2013. № 2 (45). С. 27–30.

10. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 14.05.2024).

11. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.11.2018 р. № 971. Зареєстрований у Міністерстві юстиції України 26.12.2018 р. № 1468/32920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#Text> (дата звернення: 14.05.2024).

12. Чорнопіщук І. Обґрунтування основних напрямків наукових досліджень щодо дій прикордонного загону під час виконання завдань в кризових ситуаціях воєнного характеру. *Безпека держави*. Харків : НА НГУ, 2023. № 1 (1). С. 80–85.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2024 р.

Чорнопіщук Іван Миколайович – ад'юнкт відділення докторантури та ад'юнктури науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0003-2522-7722>